

Dušan NEČAK

SPOZNANJA RAZISKOVALNEGA PROJEKTA AVSTRIJA. JUGOSLAVIJA. SLOVENIJA. SLOVENSKA NARODNA IDENTITETA V ČASU.

Raziskovalni projekt, ki smo ga v okviru širšega projekta "Grenzloses Österreich" prijavili pri Zveznemu ministrstvu za znanost in raziskovanje Republike Avstrije leta 1994, je imel dve temeljni izhodišči:

1. želeli smo interdisciplinarno obdelati problematiko slovenske narodne identitete, njenega oblikovanja, razvoja in utrjevanja v času različnih držav, v katerih so živeli Slovenci.
2. želeli smo naslovno problematiko obdelati diahrono, sinhrono in primerjalno, ter vsaj poskusiti odgovoriti na vprašanje o (ne)pomembnosti "narodnega" v današnjih časih regionalnih vseh drugih integracij v svetu.

Problematiko smo želeli obdelati kar se da celovito tako z vidika različnih znanstvenih pristopov humanističnih ved in z vidika etničnega ozemlja. Posebej je bil raziskan fenomen slovenske narodne zavesti v okvirih državnega slovenskega etničnega ozemlja in posebej pri slovenskih narodnih manjšinah v Italiji, Avstriji in na Madžarskem. Tam je bil namreč razvoj slovenske narodne zavesti zaradi drugačnega narodno-političnega položaja Slovencev bistveno drugačen od razvoja pri matičnem narodu.

Največ dela na projektu je bilo naloženo osmim predstavnikom/nosilcem posameznih strok: red. prof. dr. Dušan Nečak, zgodovina - načrtovalec, koordinator in avtor, akademik, red. prof. dr. Vasilij Melik, zgodovina, red. prof. dr. Peter Vodopivec, zgodovina, red. prof. dr. Nace Šumi, umetnostna zgodovina, red. prof. dr. Janek Musek, psihologija, izrd. prof. dr. Albina Nečak Lük, jezikoslovje, doc. dr. Igor Grdina, literarna zgodovina in red. prof. dr. Katarina Bedina, muzikologija. Da bi mogli preveriti rezultate raziskovanja in jih dopolniti smo ob zaključku dela organizirali širše znanstveno srečanje.

V dneh med 29. majem in 1. junijem 1996 je bil v Lipici mednarodni znanstveni sestanek/ znanstvena delavnica na temo "Avstrija, Jugoslavija, Slovenija. Slovenska narodna identiteta skozi čas", ki sta ga s svojo prisotnostjo, govorom in sprejem počastila tudi predsednik Republike Slovenije Milan Kučan in veleposlanik Republike Avstrije v Slovenije dr. Gerhard Wagner. Njuna govora uvajata v znanstveni del zbornika.

Pri organizaciji so sodelovali Oddelek za zgodovino FF, Izpostava Avstrijskega inštituta za vzhodno in jugovzhodno Evropo v Ljubljani, Znanstveni inštitut FF, avstrijsko Zvezno ministrstvo za znanost, raziskovanje in umetnost, Avstrijsko veleposlaništvo v Ljubljani ter Art Service GesmbH Research Management z Dunaja. Med sofinacerji tega znanstvenega srečanja pa je bilo tudi Ministrstvo za znanost

in tehnologijo Republike Slovenije.

Znanstvenemu srečanju je referate prispevalo 21 (enaindvajset) znanstvenikov najvišje kakovostne ravni iz treh držav: Slovenije, Avstrije in Italije (po vrstnem redu nastopa): red. prof. dr. Dušan Nečak (FF), izrd. prof. dr. Arnold Suppan (zgodovina, direktor ÖOSI, Dunaj), akademik, red. prof. dr. Vasilij Melik (FF), red. prof. dr. Peter Vodopivec (FF), red. prof. dr. Nace Šumi (FF), red. prof. dr. Janek Musek (FF), prof. dr. Albina Nečak Lük (FF), doc. dr. Igor Grdina (FF), red. prof. dr. Katarina Bedina (FF), red. prof. dr. Matjaž Kmecl (FF, literarna zgodovina), prof. dr. Božidar Jezernik (FF, etnologija), red. prof. dr. Andreas Moritsch (Univerza v Celovcu, zgodovina), doc. dr. Janez Cvirn (FF, zgodovina), red. prof. dr. Franc Rozman (Pedagoška fakulteta Maribor, zgodovina), red. prof. dr. Janko Prunk (Fakulteta za družbene vede v Ljubljani, zgodovina), akademik, red. prof. dr. Jože Pirjevec (Univerza v Padovi, zgodovina), doc. dr. Boris Gombač (Narodni muzej Ljubljana/Znanstveno središče Koper, zgodovina), dr. Avguštin Malle (Slovenski znanstveni inštitut Celovec, zgodovina/žurnalistika) dr. Feliks J. Bister (Ljubljanska izpostava ÖOSI, zgodovina), Metka Fujs, prof. (Pokrajinski muzej Murska Sobota, zgodovina) in mag. Igor Cvetko (ZRC SAZU, etnomuzikologija).

Rezultati znanstvene delavnice so preseгли pričakovanja. V popolnosti smo uspeli zagotoviti interdisciplinarni pristop k obravnavani tematiki. O slovenski narodni identiteti se je govorilo z vidika več znanstvenih disciplin na enem mestu, kar se je zgodilo prvič na Slovenskem. V pričujoči zbornik pa smo poleg prispevkov iz nevadenih znanstvenih disciplin dodali še prispevek filozofa red. prof. dr. Franca Jermana (dekan FF). Razprava na znanstveni delavnici je namreč jasno pokazala, da bi bila naslovna tematika s stališča humanističnih ved nepopolno obdelana brez filozofskega vidika. Vsi prispevki sicer niso bili na enaki ravni, vsi pa so bili kvalitetni - obširna in živahna razprava pa je v mnogočem dopolnila referente. Žal zaradi finančnih težav razprave nismo mogli snemati in so zato dopolnila iz razprave vgrajena le v tiskane referate tega zbornika.

Znanstvenega spoznanja delavnice zaradi različnih pristopov sicer ni mogoče strniti v enovito ugotovitev, mogoče pa je zapisati nekatere povezovalne ugotovitve. Najprej dejstvo, da se je slovenska narodna identiteta glede na historično okolje in državne okvire spreminjala in diferencirala, da pa je bila vedno trdna in jasno izražena. Nastanek samostojne slovenske države pa je pomembnejši za slovensko samozavest kot za slovensko narodno identiteto. Najpomembnejšo vlogo pri oblikovanju in utrjevanju slovenske narodne identitete sta imela jezik in zgodovinska zavest. Še posebej zanimiva pa je bila ugotovitev, da se pri upodabljanju umetnosti težko s trdnostjo ugotovi kaj je "slovenskega", razen narodnosti oz. etnične pripadnosti umetnika. To pa naj bi po ugotovitvah dveh referentov ne veljalo za glasbeno umetnost, kjer naj bi bilo denimo mogoče ugotoviti celo "slovenski" način diriganja, kot je bilo povedano v razpravi.

Tako kot smo pričakovali teh ugotovitev ni mogoče posplošiti na vse slovensko etnično ozemlje. Ne samo da je boj Slovencev za ohranitev in utrjevanje narodne identitete, tam kjer živijo kot pripadniki narodnih manjšin potekal drugače od tistega, ki so ga bili Slovenci v mejah matične, četudi večino časa večnacionalne države, drugačen je bil tudi pri tistem delu Slovencev, ki so v času dvojne monarhije živeli v ogrskem in versko pluralnem (protestantizem) delu države.

Vlogo "advocatus diaboli", kot je sam zapisal, je med avtorji prispevkov v zbor-

niku "odigral" eden od avstrijskih sodelavcev, ki se je v referatu vprašal ali je narodna identiteta v današnjem času nujnost ali anahronizem in se v odgovoru bolj nagnil k drugemu delu sintagme. Zapisal je takole: "Na vprašanje ali je narodna identiteta nujnost ali anahronizem morem sklepno enostavno odgovoriti na ta način, da besedo "ali" nadomestim z besedo "in". V svojem času je bila narodna identiteta na poti k sekularizirani moderni družbi politična nujnost. Danes pa je narodna identiteta v svoji zahtevi po izključnosti, anahronizem." Njegov prispevek bo zagotovo izziv bralcem, tako kot je bil udeležencem znanstvene delavnice. Čeprav je bilo v razpravi zaznati tudi mnenje, da je narodna identiteta v modernem času evropskega regionalnega povezovanja prej anahronizem kot nuja, da je čas narodnih držav minil ter da je nacionalizem prinesel vsaj toliko slabega kot dobrega, je bilo vendarle jasno potrjena ugotovitev, da je pri Slovencih reševanje narodnega vprašanja še vedno v ospredju družbene pomembnosti. Jasno je bila tudi opredeljena in potrjena kontinuiteta utrjevanja slovenske narodne identitete, v kateri je imela vsaka država, v kateri so Slovenci živeli svojo vlogo, tako pozitivno kot negativno. Tudi drugi od štirih avstrijskih prispevkov, prispevki prof. Suppana (preostala dva sta namenjena manjšinski problematiki) je vreden posebne omembe, čeprav se navidez le ob robu sooča z naslovno problematiko - govori namreč o novejših avstrijskih znanstvenih delih o slovenski narodni identiteti. Na ta način smo dobili najaktualnejši bibliografski pregled o naslovni problematiki, s komentarjem.

Zgodovinarji so osvetlili utrjevanje in oblikovanje slovenske narodne zavesti od srede devetnajstega stoletja do danes - tudi evropsko primerjalno, oba literarna zgodovinarja pa sta dodala še specifično pomena literarnega ustvarjanja za slovensko narodno identiteto v istem času in še posebej problema regionalizma v slovenski literaturi. Jezikoslovni prispevek globinsko analizira vlogo in pomen jezika ter jezikovnega načrtovanja pri rasti narodne identitete. Prispevek psihologa nam daje primerjavo psiholoških prvin narodne identitete in analizo slovenske samopodobe z drugimi evropskimi in izvenevropskimi narodi. Oba muzikološkega prispevka pa sta izjemno zanimiva tudi zato, ker eden daje pregled zgodovinskih izhodišč identitete slovenskega glasbenega dela, drugi pa je osrediščen na etnomuzikologijo in osvetljuje ljudsko glasbo v korelaciji s slovensko narodno identiteto.

Posebno celoto tvorijo prispevki o narodni identiteti pri slovenskih narodnih manjšinah. Po dva o Slovencih v Avstriji in Italiji in eden o Slovencih na Madžarskem. Izpostaviti velja dejstvo, da je tudi tu prikazana tako sodobna "praksa" manjšinskega življenja, kot zgodovinska izkušnja in vpliv avstrijsko-, italijansko- in madžarsko-slovenskih odnosov na oblikovanje in utrjevanje slovenske narodne identitete.

Sklepno pa se zdi potrebno poudariti še enega od spoznanj, ki se je izkristaliziralo predvsem v razpravi na znanstveni delavnici v Lipici. Razpravo o njem s(m)o sprožili tisti, ki se intenzivno ukvarjamo z narodnimi vprašanji. Gre za vprašanje terminologije pri proučevanju narodnih vprašanj. Tako v pisnih prispevkih, še bolj pa v razpravi se je pokazala velika terminološka raznolikost in nenatančnost, lahko bi celo zapisali prevelika lahkotnost pri uporabi različnih terminov s področja raziskovanja narodnih vprašanj. Skratka določena terminološka zmeda na tem področju. To je bilo še posebej vidno ker so avtorji/razpravljalci prišli iz različnih jezikovnih okolij. Istovetenje, zamenjevanje in hkratna uporaba pojmov kot

so "narodno" in "nacionalno", "identiteta" in "zavest", "narod" in "nacija", "država" in "nacija", "etnično" in "narodno".... je bilo tako očitno, da povzroča težave pri znanstvenem sporazumevanju. Zato bi ne bilo odveč, če bi poglobljeno znanstveno pozornost v obliki posebnega raziskovalnega, mednarodnega projekta posvetili prav temi: "Pomen terminološke jasnosti pri proučevanju narodnih vprašanj".

Podrobnosti spoznanj so razvidne iz posameznih prispevkov.

Izkoriščam tudi to priložnost, da se zahvalim vsem, ki so prispevali, k uspešni in pravočasni realizaciji raziskovalnega projekta "Avstrija, Jugoslavija, Slovenija. Slovenska narodna identiteta skozi čas". Zahvala ne gre samo tistim, ki so ga finančno omogočili: Zvezno ministrstvo za znanost, raziskovanje in umetnost na Dunaju, Ministrstvo za znanost in tehnologijo v Ljubljani, Urad za Slovence po svetu in narodnosti v Sloveniji pri Ministrstvu za zunanje zadeve v Ljubljani, Zvezno ministrstvo za zunanje zadeve na Dunaju oz. Avstrijsko veleposlaništvo v Ljubljani in Art Service GesmbH ResearchManagement na Dunaju, temveč v prvi vrsti vsem avtorjem prispevkov in raziskovalnim sodelavcem. S sodelavkama Mileno Polanič in Majdo Čuden je bil tudi organizacijsko-tehnični del projekta in znanstvene delavnice odlično izveden. Brez Izpostave Avstrijskega inštituta za južno in jugovzhodno Evropo v Ljubljani in še posebej njenega takratnega vodje dr. Feliksa J. Bistra, pa tega projekta sploh ne bi bilo, kakor tudi ne natisa njegovih rezultatov, če ga ne bi omogočili založba Boehlau (nemška verzija) ter Oddelek za zgodovino in Znanstveni inštitut FF (slovenska verzija).

Ljubljana, 5. 12. 1996